

ՀԵՐԱՆՈՒՄԻՆ ԵՐԵՎԱՆ

Թիվի մասը մը կրնայ երկրիս ամեն բարձր լեռներէն աւելի ալ բարձր ելլել: Բայց ծանր ու թանձր ամպք շատ անգամ կ'զիւզին աշտարակաց և ծառոց գագաթման և ինչուան երկրիս մակերևոյթին ալ կ'քսուին: Այն ամպերն որ սփռուած մազերու ձև ունին՝ շատ անգամ երկրէս հեռու կ'լինին չորս՝ և նաև ութ հազարամեթր: Այն ամպերը երկրիս աւելի մօտ կ'լինին՝ որոնք որ աւելի լի են երկտրութեամբ: Այն ամպերը որոնցմէ կայծակ կ'ցալթէ երկրիս վերայ՝ անկէ 600 մեթրէն աւելի հեռու չեն լինիր և շատ անգամ անոր կ'զիւզին իրենց ամենէն ցած ծայրովը: Վերջապէս ամպոց բարձրութիւնը զանազան է. միջին համեմատութեամբ է 1200 և մինչև 1400 մեթր ձներուն մէջ, և 3000 և մինչև 4000 ամսոռայ մէջ. բայց շատ անգամ ասկէ աւելի բարձր կ'լինին: Ամպոց միտողորարն մէջ առ ի կախ մնալուն պատճառը մեկնելու համար կնամանցունեմք իրենց բշտիկները փոքրիկ օդապարիկ գունտիւռու, որ լեցուած լինին շրջափիւռ օդէն աւելի թեթեւ և ջերմ օդով: Ամպոց մեծութիւնն ալ տարբեր են. կան ամպեր, որոնց մակերևոյթը 30 քառակուսի հազարամեթրէն ալ աւելի կ'լինի, և հազար մեթրէն ալ աւելի թանձրութիւն կունենան: Ընդհանրապէս կան ամպեր ալ՝ որ միայն քանի մը մեթր մակերևոյթ ունին: Ամպոց այսչափ տարբեր ձևեր ունենալուն պատճառներն են, նախ իրենց ծագման յատուկ պատճառն, երկրորդ՝ իրենց երկտրական վիճակն, երրորդ՝ վերաբերութիւնը օդոյ հոսանքներու հետ. չորրորդ՝ երկրիս երեսէն ունեցած բարձրութիւնն:

(Երբեմնակէն)

Ե. Պ. ՄԻՐՏԻՉ Ս. ԲԱՅԱՆՔԱՆԵՐ

ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ԴԱՐՈՒԹԻՒՆ:

Ժառանգականութիւնը բացատրելու համար հարկաւոր է սուսեկապէս ուշ գործնել նմին թէ՛ որդիները արդեօք ստանճում են մանր փոփոխութիւնները և աննշան յատկութիւնքը ծնողներից. ուրովհետև զանազան փորձերից յայտնի է, որ զլուսւոր յատկութիւնները միշտ բաւականաւ են որդիքը: Արովհետև այս խնդրոյս բացատրութեան համար եղած փորձերը մարդու վերայ են եղած, վստահ որոյ մէք այս անգամ պէտք է ցոյց տանք ժառանգականութիւն մարդոց մէջ և նորա համեմատ եզրակացնել և միւս կենդանիներինը:

Արտաքին գծագրութեանց յատկութիւնները սկսած բոլոր մարմնից մինչեւ նրա զանազան մասները, եղունգների ձևը և մազերի գոյնը շատ անգամ փոխանցւում են որդիներին ծնողներից: Բայց այս փոխանցական յատկութիւններից ոչ մէկը այնպէս նկատելի չէ և ակներես՝ ինչպէս դէմքի արտայայտութիւնը և նորա յատկական գծագրութիւնները: Գծագրութեան ուղղակի երպու թիւնը կամ անկանոնութիւնը, զոր օրինակ՝ զեղեցկութիւնը, անձոռնիութիւնը լինում են ժողանդական: Այս երևոյթին ազդեցոյց մէք գտնում ենք հին հեղինակների մօտ. դորա վիպութիւններ շատ ունինք թէ մեր առօրեայ հետազոտութիւններում և թէ զիտութեան քննած և դրած փաստերում: Հին փամանակներում Արևտէ կղզում մինչև անգամ կ'օր մի օրէնք ամօսնացնէին այն մարդիկներին, որոնք զերազանցւում էին զեղեցկութեամբ, որ

բաղմացնին և հաստատուն գեղեցկութիւնը ժողովրդեան մէջ: Որդիներին նմանութիւնը ծնողներին այնքան մեծ է լինում երբեմն՝ որ իսկոյն իմացուում է այդ միասեռութիւնը նրանց մէջ: Արեւելի երգիչ «Աւերըին մի որդի ունէր» այնքան նման ինքեան, որ շատ անգամ շփոթում էին նրանց բեմ դուրս եկած ժամանակ: Շատ անգամ պատահում է՝ որ այս ժառանգական նմանութիւնը երեւում է երեսուցի մէջ ոչ իսկզբանէ, այլ մի որոշ հասակում և պատահում է, որ կրկին անհետանում է: Արբեմն որդին չափազանց նման է լինում մանկութեան ժամանակ մօրը, իսկ յետոյ նրա երեսի գծադրութիւնքը փոփոխվում են և այս նմանութիւնը շատ ու քիչ պակսում է: Դիրուտե Իւլզարէյը որինակ է բերում մի ընտանիք, ուր մանկութեան ժամանակ տղայքը շատ նման էին մօրը, իսկ աղջկունքն՝ հօրը: Իսկ երբ մեծացան նրանք, նմանութիւնը դարձաւ բոլորովին հակառակ, այս ինքն, տղայքը աւելի նմանեցան հօրը, իսկ աղջկունքը՝ մօրը: Արբեմն ժառանգական նմանութիւնը արտայայտւում է ոչ թէ մօրմնոյ ընդհանուր գծադրութեան մէջ, այլ մի որ և իցէ ընտանեկան պատկան ձևի մէջ, մարմնոյ որ և իցէ մօսնի վերայ, զորօրինակ՝ ճակատի, աչքերի, քթի, շթունքների վերայ և ըն:

Աւ սորանում նմանապէս արդէն հին հեղինակները նկատել են այս փաստը: Պլուտարքոսը պատմում է որ Թէբա քաղաքում կար մի ընտանիք, որոյ անգամները ծննդեան օրից ունէին մարմնոյ վերայ մի նիզակաձև արատ: Այս իսկ յատկութիւնը երեւցաւ յետին ժամանակ-

ներում Խտալիայում բնակող մի Անսադ անունով ընտանիքի մէջ: Մի ընտանիք կար Բօնափօլլիօ անունով, ուր հօրից որդուն փոխւում էր մի փոքրիկ բնական ուռոյց, որ խոնաւ քամիի ժամանակ ուռչում էր՝ որով և նախագուշակութիւն էին անում քամիի վերայ:

Հռովմայեցիք նկատելով մի քանի ընտանիքներում այդպիսի ժառանգական յատկութիւնները, տալիս էին նրանց զանազան կոչումներ նշաններին համաձայն: Այստեղից յառաջացել են ընտանիքների գոչումները բլէթոն (capitones), լաբէոն (labeones), ռէթոն (nasones), բուքոն (buccones) և ըն:

Բուրպօնեան ընտանիքը որոշւում էին արծուաձև քթով: Պօթալը պատմում է մի ընտանիք, որոյ քթի և շթունքների մկանունքները շատ դւրաշարժ էին և խօսակցութեան ժամանակ քթի ծայրը բարձր ու ցածր էր տատանւում: Վէվեզէն պարոնների որդիքը ուսերի մէջ ունէին մի բիծ, և այս նշանով մէկ անգամ նրանք դտան իւրեանց կորցրած ժառանգը արհեստագործութեան պաշտօնի մէջ:

Այս ըստ երեւութիւն աննշան յատկական պարբերութիւնները շատ անգամ չեն դադարում ֆնալու մի ընտանիքի մէջ՝ երբեմն մինչև երկու դար: Այն՝ թէ հասակը ժառանգաբար փոխանցւում է, սա յայտնի է ամենին և արդէն Հիպոկրատէսը ասած է թէ՝ թզուկներից հսկաներ չեն ծնվում, իսկ հսկաներից՝ թզուկներ: Աթէ ընտանի կենդանիների մէջ (տաւար) ընտրուին ամենամեծ հասակաւորները, կարելի է ստանալ մեծ հասակով կենդանիք, այս փորձը արուած է նաև

մարդոց վերայ: Մի քանի ազգերի մէջ օրէնք կ'որ մեծահասակ տղամարդոց պըսակել մեծահասակ կանանց հետ, որ յետ-նորդները լինին աւելի հասակաւոր և աւելի պիտանի պատերազմի համար: Յայտնի է որ Սեծն Ֆրեդերիկոսի հայրը (Վերմանիայի Թագաւոր) սաստիկ սէր ունէր դէպի հսկաները, և իւր զօրականներին հրամայում էր պսակուիլ մեծ հասակով կանանց հետ: Այնպէս լինում է ժառանգականութիւն՝ գլխի, վզի և մարմնոյ զանազան մասերի մեծ կամ փոքրութեամբ:

Անգղիայի անասնապահները այս հիման վերայ զանազան տեսակ կենդանիներից ստացան որոշեալ սեռեր: Սորա համար նրանք նախ և յառաջ Ժողովներն այն նշանաւորները, որ կամենում էին ունենալ և յետոյ ընտրեցին թէ արու և թէ էգ այն անհատներին՝ որոնք ունէին այս նպատակը լրացնող նշանները: Տօքթօր Ղէնէսին պարապում էր նոյնպիսի փորձերով Զագարների վերայ: Տաւր տարի նախառնում էր այնպիսի կենդանիներ միմեանց հետ՝ որոնք ունէին մի որ և իցէ երևելի յատկութիւններ, և սորա հետեանքը այն եղաւ, որ ստացաւ մի մեծ խումբ Զագարներ, որ մարմնի զանազան կողմերում ունէին զանազան շատ ձևեր:

Սոյնպիսի փորձեր եղած են ցանկացած հեաւանքներով աղաւնիների և մկների վերայ: Սորթու գոյնն էլ նմանապէս փոխանցվում է ժառանգաբար. վասն որոյ խառնելով զանազան գոյն ունեցող փետուրներով աղաւնիներ՝ կարելի է ստանալ ձագեր՝ որոնց փետուրները կներկայացնեն մի գեղեցիկ գոյնզգոյն խառնուրդ: Աթէ սպիտակ սիրամարգները

խառնուին հասարակ սիրամարգների հետ՝ ձագերը կլինին գոյնզգոյն:

Եստու ամենայնիւ պատահում է շատ անգամ՝ որ՝ ժառանգները ունենում են ոչ թէ ծնողների երկուսի գոյների խառնուրդը, այլ ծնողների միոյն մէկի գոյնը կատարելապէս: Մի խափշիկ տղամարդից և սպիտակ կնոջից Բերլինում ծնուեցան 4 որդիք բոլորովին սպիտակ, իսկ 7 աղջիկ թուխ: Աղած են պատահմունքներ, որ այգպիսի ծնողներից ծնուել են երկուորեակներ, որոնցից մէկը բոլորովին սպիտակ է եղել, իսկ միւսը բոլորովին սև գոյնով: Հատ անգամ ընտանիքներում ժառանգականաբար փոխանցւում է մաշերի և աչքերի գոյնը և ձևը:

Այ միայն արտաքին առանձնութիւնները, այլ նոյնպէս և ներքին գործարանաց կազմակերպութիւնը փոխանցւում է սերնդին: Օրօրինակ, ոսկրային համակարգութեան շատ կամ փոքր զարգացումը: Ղրաստապանները ընտրելով այնպիսի անհատներ՝ որ չունին ոսկրային համակարգութեան լաւ զարգացումն՝ ըստանում են մի և նոյն յատկութիւններ ունեցող սերունդ: Էւտալօտած են այնպիսի ընտանիքներ՝ որոնց անդամները մի աննշան և թխթե ծակիլուց կամ կտրուածից ունեցած են սաստիկ արիւնահոսութիւն, և հեաւանքը եղել է մահ: Այն խիստ շատ ընտանիքներ, որոց ոմանց անդամները (արիւնային) արիւնով լիքն են, իսկ այլոցն՝ նիհար կազմակերպութեամբ և այլն:

Արեւմտեան ժառանգաբար փոխանցւում է մի այսպիսի յատկութիւն, որ ընտանիքի

անդամները շատ դանդաղ են մեծանում՝ մինչև մի որոշեալ հասակ, որից յետոյ յանկարծ սկսում են զարգանալ. այսպիսի փոխարկութեանը շատ անգամ մասնակցում են հիւանդութիւններ և տկարութիւններ: Ափսոսանքով պէտք է նշանակենք, որոնք ցոյց են տալի զանազան ազդերի կեանքի շարունակութիւնը, կարելի է նկատել, որ մի քանի ընտանիք ունին աւելի երկար կեանք: Հարիւր տարեկան մարդոց ընտանիքը շատ պատահմունքներում ցոյց է տուել, որ բարեկամները նոյնպէս եղած են երկարակեաց:

Այս փաստերից, որ կարելի էր յառաջ բերել անթիւ քանակութեամբ, մեք տեսանում ենք, որ ժառանգականութեամբ ծնողներից փոխանցւում են սերնդին շատ անգամ այնպիսի յատկութիւններ, որոնք կարծես անհարազատ (օտար) են, և որոնք երեցած են ընտանիքի առաջին անդամի մօտ համարեա պատահաբար, զոր օրինակ քթի ձեւը, մարմնոյ վերայ բիծ՝ եւն: Իայց՝ բաց ի սորանից՝ այս փաստերը ցոյց են տալիս և մի ուրիշ երեւիլի հանգամանք, որ ժառանգականութեամբ փոխանցւում են շատ երկայն ժամանակում և շատ սերունդների փոխուելով այնպիսի յատկութիւններ, որոնք զրտնրւում են ծնողներից միայն մէկի մօտ: Սա աւելի կարեւոր է նորա համար՝ որ առհասարակ ընդունում են թէ՛ յատկութիւնների ժառանգականութիւնը մըշտական է լինում այն ժամանակ՝ երբ երկու ծնողքն էլ ունին մի և նոյն զարգացումը մի յատկութեան մէջ, զոր օրինակ՝ երբ կամենում են խառնել հօտից (սիւ-

րուից) վերառած կենդանիք, որ ունին մի որ և իցէ առանձին յատկութիւն:

Եւ ընդունելով զայս իբրեւ օրէնք՝ հաստատում են, որ այն արհեստական փորձերը, որ անում են ընտանի կենդանիների վերայ՝ նրանց խառնելով զանազան սերունդ ստանալու համար, չէ կարելի յարմարեցնել և վայրենի կենդանիներին, որոնք զուգուում են առանց ընտրութեան, ինչպէս հասնում է, ուստի և մի որ և իցէ յատկութիւն, որ երեցած է մէկի մօտ, չէ կարելի լինել մըշտական սերնդի մէջ, որովհետեւ միւս ծրնողը՝ (որ չունի այդ յատկութիւնը)՝ ազդեցութիւնից այդ պատահական յատկութիւնը կանհետանայ սերնդի մէջ: Իայց փաստերը զայս չեն հաստատում: Լանսադները և Իէնտիփօլիօները (որոնց համար մի փոքր յառաջ խօսեցինք) պրսակուեցին և մարդու դնացին, չդանելով և չնկատելով ամուսինների մէջ իւրեանց ընտանիքի սերնդական յատկութիւնը: Իայց այս յատկութիւնը դեռ յամուութեամբ շարունակում էր երեւիլ յեանորդների մէջ, չնայելով նրան՝ որ միշտ նոր արիւնի էր հանդիպում: Այս նոր արիւնը հասարակական կարծիքով՝ պէտք է երկրորդ կամ երրորդ սերնդի մէջ ջնջէր բոլորովին ընտանեկան այս առանձնութիւնը, այնու ամենայնիւ դեռ շատ երկայն ժամանակ պիտի մնար անփոփոխ:

(Ի յետագայ)

ԱՂ. ՌԱԼԱՆԻԱՐԵԱՆՏ